

Konferencja naukowa *Etos i egzegeza* zorganizowana przez Wydziały Teologiczny i Filologiczny Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach w dniach 19-20 XI 2004

Cechą charakterystyczną, określającą rozwój współczesnej nauki, obok coraz bardziej postępującej specjalizacji, jest interdyscyplinarność. Dla zapewnienia efektywnej komunikacji między przedstawicielami ciągle mnożących się gałęzi wiedzy interdyscyplinarność jawi się jako konieczny wymóg.

Niezwykle interesującą próbą sprostania temu wymogowi stała się konferencja naukowa *Etos i egzegeza*, zorganizowana w dniach 19-20 listopada 2004 r. przez Wydziały Teologiczny i Filologiczny Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

Konferencja, która zgromadziła kilkudziesięciu uczestników z kraju i zza granicy, stworzyła płaszczyznę owocnego, interdyscyplinarnego dialogu między teologami – przedstawicielami egzegezy biblijnej, a filologami specjalizującymi się w dziedzinie greckiej i łacińskiej literatury antycznej. Na powodzenie konferencji i jej wysoki poziom naukowy wpłynęło w istotnym stopniu międzynarodowe grono wybitnych prelegentów, na czele z prof. Klemensem Stockiem SJ, wykładowcą rzymskiego *Biblicum*, a zarazem aktualnym sekretarzem Papieskiej Komisji Biblijnej. Nadmienić należy, że wystąpienia prelegentów wymagały od uczestników konferencji, obok przygotowania fachowego, także znajomości współczesnych języków europejskich – referaty wygłaszane były w językach: angielskim, włoskim, francuskim i niemieckim.

Interdyscyplinarny charakter konferencji znalazł swoje odzwierciedlenie w jej programie. Został on tak skonstruowany, by w przeciągu całego dwudniowego spotkania zapewnić dostępną dla obu grup platformę dyskusji między teologami (egzegetami) a filologami, a zarazem umożliwić zaprezentowanie specyficznej problematyki właściwej dla egzegezy biblijnej (tu położono nacisk w pierwszym dniu konferencji) oraz dla filologii tekstu antycznego (zaakcentowanej w drugim dniu spotkania).

Oficjalnego otwarcia konferencji dokonał JE ks. abp dr Damian Zimoń oraz dziekani obu wydziałów Uniwersytetu Śląskiego, które ją zorganizowały: ks. prof. dr hab. Wincenty Myszor (Wydział Teologiczny) i prof. dr hab. Piotr Wilczek (Wydział Filologiczny).

Prof. P. Wilczek wygłosił także pierwszy referat, zatytułowany *Translating and Interpreting the Bible for Non-Biblical Scholarship: Dilemmas of a Dilettante (Przekład i interpretacja Biblii poza obrębem naukowej biblistyki – dylematy dyletanta)*. Wystąpienie to

pomyślane było jako wprowadzenie w całość tematyki konferencji; dotyczyło problemów, z którymi może się zetknąć literaturoznawca, gdy ma do czynienia z kwestiami biblijnymi w literaturze. Biorąc za przykład własne studia nad literaturą XVI w., prof. P. Wilczek wskazał, że z podobnymi problemami nie można się w sposób właściwy zmagać bez uwzględnienia wyników badań profesjonalnych biblistów.

W pierwszym dniu konferencji, w trakcie którego obradom przewodniczył ks. prof. dr hab. Ryszard Rubinkiewicz, skoncentrowano się na zagadnieniu chrześcijańskiej tożsamości egzegezy biblijnej, naświetlanym z różnych stron przez siedmiu prelegentów.

Za wystąpienie programowe dla tej części obrad uznać można referat o. prof. dra K. Stocka SJ *Il fine proprio dell'esegesi biblica á la conoscenza della persona di Gesù (Właściwym celem egzegezy biblijnej jest poznanie osoby Jezusa)*. Sekretarz Papieskiej Komisji Biblijnej w sposób zaiste mistrzowski, wzorcowy pod względem metodycznym, wychodząc od różnych typów egzegezy biblijnej i wskazując na poświadczony przez teksty NT (Łk 24,25-27.44-45) postulat lektury chrystologicznej ST, zademonstrował koncentrację na poznaniu osoby Jezusa, szczególnie widoczną w Listach Pawłowych, w Ewangelii według św. Marka oraz w Ewangelii według św. Jana, reprezentatywnych pod tym względem dla całego NT. Prelegent skonkludował, że skoro NT, jako klucz do lektury tekstu Biblii, wykazuje koncentrację na osobie Jezusa, a zadaniem egzegezy jest ukazanie autentycznego sensu tego tekstu, to tytułowe twierdzenie referatu jawi się jako w pełni uzasadnione i prawdziwe. Jednak nie do samego tylko poznania osoby Jezusa jako ostatecznego celu zmierzać ma, według prof. K. Stocka, egzegeza biblijna: Jezus jest Tym, który objawia Ojca; wszystko to, co przekazuje Syn, pochodzi od Ojca i powinno – także egzegetę – prowadzić do Ojca.

Do pewnego stopnia komplementarne wobec referatu o. prof. K. Stocka było, kolejne w programie, wystąpienie ks. prof. dra hab. Henryka Witczyka (KUL): *Il dialogo fra Dio e l'uomo come oggetto principale dell'esegesi (Dialog Boga z człowiekiem jako główny przedmiot egzegezy)*. Wskazał on na coraz bardziej odczuwalną współcześnie niewystarczalność zarówno interpretacji historycznej (metoda historyczno-krytyczna), jak też interpretacji teologicznej (analiza leksykalno-semantyczna) Biblii. Istotą tak jednej jak i drugiej interpretacji jest wyjaśnianie tekstów biblijnych. Jednak najlepsze nawet wyjaśnianie nie wprowadza współczesnego czytelnika w samodzielnie istniejący świat tekstów Pisma ani nie włącza go we właściwy im dynamizm relacji Bóg – człowiek. Mankamenty te próbuje przezwyciężyć nowy, zainicjowany kilkanaście lat temu, sposób rozumienia i „przeżywania” Biblii, nazwany przez ks. H. Witczyka interpretacją antropologiczno-dialogiczną. Nie podchodzi ona do tekstu biblijnego jak do martwego dokumentu (przedmiotu), lecz jak do podmiotu interpelującego czytelnika, by wprowadzić tego ostatniego w życiowy dialog z Bogiem Abrahama, Izaaka i Jakuba, a zarazem z Bogiem – Ojcem Jezusa i ludzi, „Jego braci” (por. J 20,17).

Po żywej, nie pozbawionej akcentów polemicznych dyskusji w nawiązaniu do pierwszych trzech wystąpień i krótkiej przerwie na kawę, przystąpiono do drugiej części obrad tego dnia. Złożyło się na nią pięć referatów ciągle skoncentrowanych wokół chrześcijańskiej tożsamości egzegezy (zwłaszcza jej teocentrycznego wymiaru), lecz patrzących na nią przez pryzmat wybranego przez poszczególnych prelegentów tekstu ewangelijnego.

Nie powinien dziwić fakt, że w pierwszym referacie tekstem tym było Kazanie na Górze (Mt 5-7), utożsamiane często z istotą chrystianizmu, nazywane „sercem Ewangelii” czy też „Wielką Kartą królestwa Bożego” (Paweł VI, *Evangeliæ nuntiandi* 8). Ks. prof. dr Luis Sánchez-Navarro DCJM z Madrytu, zgodnie z tytułem swego wystąpienia (*The Patrocentric Structure of the "Teaching" on the Mount* – *Patrocentryczna struktura „Kazania na Górze”*), skupił się na zagadnieniu struktury tej pierwszej i najdłuższej mowy Jezusa w Mt. Jako element konstytutywny wspomnianej struktury, ocenianej przez niego jako struktura koncentryczna z centrum w 6,1-18, prelegent uznał występujące w tekście wzmianki o Ojcu niebieskim. Nie tylko ich ilość (17 w całym Kazaniu na Górze; aż 10 (!) w perykopie 6,1-18, której „serce” stanowi modlitwa *Ojczy nasz* (6,9b-13)), lecz także znaczenie teologiczne (ukazanie synowskiej relacji do Ojca, rozumianej jako źródło sprawiedliwości ucznia) skłania, zdaniem prelegenta, do określenia struktury Kazania na Górze jako struktury „patrocentrycznej”

Za sprawą kolejnego referatu, zatytułowanego *Il miracolo alle nozze di Cana. L'inizio dei segni di Gesù (Gv 2,1-11) – Cud na weselu w Kanie. Początek znaków Jezusa (J 2,1-11)*, który wygłosił dr Petr Mareček z Olomuńca, uwaga uczestników konferencji, skoncentrowana wcześniej na Jezusie-Nauczycielu, teraz została skupiona na Jezusie-Cudotwórcy. Prelegent po zaprezentowaniu gatunku literackiego, kontekstu i struktury Janowej perykopy o weselu w Kanie Galilejskiej (2,1-11), główną część swego wystąpienia przeznaczył na objaśnienie tekstu, wykorzystując metodę analizy synchronicznej. Wydarzenie z Kany stanowi w czwartej Ewangelii pierwszy spośród siedmiu „znaków” (σημείων) Jezusowych, inicjujący Jego samoobjawianie się. Dr Mareček podkreślił, iż jest to zarazem jedyny ze „znaków”, w którym aktywny udział bierze Matka Pana. Co więcej: Ona właśnie daje początek temu początkowemu „znakowi” Jezusa, stając się w ten sposób pośrednią przyczyną tego, że „uwierzyli w Niego Jego uczniowie” (w. 11).

Podczas gdy głównym przedmiotem dotychczasowego przebiegu konferencji była osoba Jezusa, kolejne wystąpienie rozszerzyło obszar refleksji przez odniesienie tajemnicy Jezusa do Ducha Świętego. Prof. dr Jorge H. Morales Ríos z Rzymu w referacie *Lo Spirito Santo e la conoscenza del mistero di Gesù: alcune riflessioni attorno a Mc 12,35-37 (Duch Święty a poznanie tajemnicy Jezusa: rozważania wokół Mk 12,35-37)* na podstawie analizy Markowej perykopy pokazał, iż misterium osoby Jezusa, Jego tożsamość nie są, w zamysle Ewangelisty, dogłębnie i adekwatnie poznawalne w oderwaniu od ścisłej relacji z Duchem Świętym.

Pierwszy dzień konferencji zakończył szczególnego rodzaju dwugłos filologa i biblisty pochyłających się nad tą samą perykopą ewangelijną – opowiadaniem o uciszeniu przez Jezusa burzy na jeziorze (Mk 4,35-41). Filologię reprezentowała w dwugłosie dr Anna Kucz (UŚ) z referatem «*Coraggio! Sono io! Non abbiate paura!*» *Due riflessioni sulla paura e sulla tempesta* („*Odwagi! Ja jestem! Nie bójcie się!*” *O strachu i burzy słów kil-*

---

¹ Wiadomo, że tak bardzo utrwalała w tradycji chrześcijańskiej nazwa „Kazanie na Górze” w odniesieniu do Mt 5-7, pochodzi od św. Augustyna. Jednak wielu egzegetów współczesnych, opierając się na przesłankach krytyczno-literackich, woli określać tę mowę Jezusa inaczej, np. jako „nauczanie” (teaching). Do nich zalicza się także L. Sánchez-Navarro.

ka...), natomiast jako biblista wystąpił prof. dr hab. Maksimilijan Matjaž z Lubljany z odczytem *Die Jünger bei Markus und das Motiv der Furcht (Uczniowie u Marka i motyw bojaźni)*. Ten interesujący zabieg organizatorów konferencji sprawił, iż jej uczestnicy mogli dostrzec komplementarność obu spojrzeń na tekst biblijny: podczas gdy dr A. Kucz, odwołując się do osobistego przeżycia, uwypukliła aspekt egzystencjalny doświadczonego przez uczniów (i jakże często doświadczanego dziś) strachu czy lęku, prof. M. Matjaž zaakcentował wyraźne w perykopie jego powiązanie z Markową teologią. W opowiadaniu o uciszeniu burzy uczniowie przechodzą od lęku wobec żywiołu (ww. 38.40) do religijnej bojaźni wobec epifanii Boskiej mocy Jezusa (w. 41). Zatem u Marka także lęk i bojaźń przyjmują funkcję chrystologiczną.

Dwugłos filologiczno-egzegetyczny wieńczący pierwszy dzień konferencji stał się zapowiedzią, a zarazem antycypacją charakteru jej obrad nazajutrz.

Wszystkie referaty drugiego dnia konferencji ogniskowały się na zagadnieniu pragmatyki tekstu antycznego, w tym również tekstu biblijnego. Sesji przewodniczył tym razem prof. dr Bruce MacQueen z Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

Pierwszy w tym dniu prelegent, dr Łukasz Tofilski (UŚ), ujął temat wiodący od strony metodologicznej. Jego odczyt, zatytułowany *In Search of Lost Meanings. Towards a Methodology of Pragmatics of Ancient Texts (W poszukiwaniu utraconych znaczeń. Z rozważań nad metodologią pragmatyki tekstu antycznego)*, był próbą odpowiedzi na pytanie: Jak wobec impasu wynikającego z ograniczeń dostępu do sfery pragmatycznej wypowiedzi było i jest możliwe odczytywanie tekstów antycznych? Drogą wyjścia ze wspomnianego impasu jest, zdaniem dr Ł. Tofilskiego, metoda polegająca na wydobywaniu z tekstu zachowanych fragmentów jego znaczeń pierwotnych poprzez oczyszczanie go z jego nieuniknionej interpretacyjnej modyfikacji i nadbudowy.

Jedynym biblistą wśród prelegentów drugiego dnia konferencji był ks. prof. dr Massimo Grilli z Uniwersytetu Gregoriańskiego w Rzymie. W swoim wystąpieniu, zatytułowanym *Analisi pragmatica del testo biblico (Analiza pragmatyczna tekstu biblijnego)*, postawił on sobie za cel zilustrowanie, jak bardzo użyteczną – a czasami konieczną – w interpretacji tekstu biblijnego może okazać się perspektywa pragmatyczna. W pierwszej części wystąpienia słuchacze zaznajomieni zostali z trzema aksjomatami, stanowiącymi dla prof. M. Grilli bazę teoretyczną pragmatycznego podejścia do Biblii. Na ich podstawie w drugiej części referatu dokonana została, w sposób niezwykle interesujący, analiza pragmatyczna perykopy Mt 28,16-20. Ewidentny w orędziu tego tekstu wymiar pragmatyczny (wyrażający się w dążeniu autora do wywołania wpływu na odbiorcę) doprowadził prelegenta do konkluzji, iż według Mateusza ortodoksja nie ma racji bytu bez ortopraksji.

Oryginalnym przyczynkiem do tematu przewodniego drugiego dnia konferencji był odczyt dra hab. Tadeusza Aleksandrowicza (UŚ) „*Soli Deo honor et gloria*” – *autour de la pragmatique du texte („Soli Deo honor et gloria” – wokół pragmatyki tekstu)*. Jako przedmiot refleksji została wybrana umieszczona na frontonie katowickiej archikatedry łacińska inskrypcja zacytowana w tytule referatu. Jego autor w swej interpretacji tego łacińskiego tłumaczenia tekstu 1 Tm 1,17 odniósł się do historyczno-kulturowego kontekstu polskiej rzeczywistości lat pięćdziesiątych ubiegłego wieku, naznaczonej oficjalną ideologią ateistyczną. Pokazał przez to, do jakiego stopnia żywy może być związek sensu (antycznego) tekstu i (współczesnych) realiów jednostkowego i społecznego życia.

Trzy ostatnie referaty konferencji, przedstawione po dyskusji wzbudzonej przez poranne wystąpienia, dotyczyły specyficznych kwestii związanych z tekstami klasycznymi i średniowiecznymi.

Mgr Jan Kucharski (UŚ) w przedłożeniu *Modern Approaches to Greek Tragedy (Współczesne metody badań nad tragedią grecką)* dokonał przeglądu nowych podejść interpretacyjnych do klasycznej tragedii greckiej. Jako ich wspólną cechę charakterystyczną wskazał odmienny niż we wcześniejszej krytyce sposób podejścia do tekstu starożytnego. Dla nowych metod badań tragedia grecka nie jest już tekstem, który do nas mówi, lecz tekstem, do którego my – poprzez analizę jego kulturowego kontekstu – musimy dotrzeć.

Z kolei dr Katarzyna Marciniak (Uniwersytet Warszawski) w wystąpieniu *Cicero at Thermopylae (Cyceron pod Termopilami)* zaprezentowała egzegzę dokonanego przez Cycerona tłumaczenia epigramatu Symonidesa, poświęconego Spartanom poległym pod Termopilami. W świetle wspomnianej egzegzy przekład Cycerona jawi się, zdaniem prelegentki, jako narzędzie manipulacji ideologicznej, zmierzającej do uhonorowania męstwa wojennego żołnierzy rzymskich. W zakończeniu odczytu dr K. Marciniak zwróciła uwagę na fakt, że to właśnie przekład Cycerona, z Polską w miejscu Sparty, stał się podstawą epitafium polskich żołnierzy poległych w trakcie walk o Monte Cassino: „PRZECHODNIU, POWIEDZ POLSCE, ŻEŚMY POLEGLI WIERNI JEJ SŁUŻBIE”

Wreszcie dr Przemysław Marciniak (UŚ) w swoim, ostatnim w programie konferencji, referacie *Modern Theatre Theory versus Mediaeval Text. The Case of Byzantine Theatre (Współczesna teoria teatru versus tekst średniowieczny. Przypadek teatru bizantyńskiego)* postawił sobie bardzo śmiało metodologicznie zadanie. Polegało ono na zastosowaniu w stosunku do bizantyńskiego utworu dramatycznego – opartego na Księdze Daniela przedstawienia o trzech młodzieńcach w piecu ognistym – narzędzi badawczych współczesnego, zachodniego literaturoznawstwa. Do swego eksperymentu prelegent wybrał, jego zdaniem optymalną w tym wypadku, metodę analizy semiotycznej, traktując tenże eksperyment jako punkt wyjścia dla dyskusji o czytaniu i analizowaniu bizantyńskiej literatury z użyciem całej dostępnej współcześnie metodologii.

Konferencja naukowa *Etos i egzegza* odbywała się w imponującym nowoczesnością, świeżo oddanym do użytku gmachu Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Zgromadziła w gronie prelegentów najwyższej światowej klasy specjalistów w dziedzinie egzegzy biblijnej i filologii klasycznej. Stała się okazją do uroczystego wręczenia sekretarzowi Papieskiej Komisji Biblijnej, o. prof. K. Stockowi SJ, książki jubileuszowej ku jego czci, zatytułowanej *On His Way*, a wydanej (w serii „Studia i Materiały Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach”) z okazji jego siedemdziesiątych urodzin. Z pewnością stała się też dobrą okazją do owocnego spotkania i równie owocnego, interdyscyplinarnego dialogu między biblistami a filologami – owocnego mimo wszelkich łączących się z takim dialogiem metodologicznych i innych trudności.

Dlatego organizatorom konferencji należy się serdeczna wdzięczność.

ks. Ryszard Zawadzki